

Araştırma

ÖZET

Bu araştırmada Türkiye'den üçüncü bir ülkeye gitmeyi bekleyen Avrupa dışındaki ülkelere gelen sığınmacıların karşılaştıkları psikososyal sorunlar belirlenmeye ve irdelenmeye çalışılmıştır. Tarama modelinde yapılan araştırmanın nüfusunu, 20 Mart-20 Haziran 2001 tarihleri arasında Ankara, Konya, Karaman, Isparta ve Burdur'da yaşayan ve üçüncü bir ülkeye gitmeyi bekleyen 506 sığınmacı oluşturmaktadır. Çalışma, sığınmacılar arasında psikososyal sorunların büyük oranda yaşandığını ve sığınmacıların bu sorunlarla kendi başlarına baş etmeye çalıştığını göstermektedir. Sığınmacıların koruyucu ve iyileştirici psikososyal destek hizmetlerine büyük gereksinim duydukları ortaya çıkmıştır.

Anahtar Sözcükler: *Sığınmacılık, sığınmacıların psikososyal sorunları, psikososyal sağlık*

ABSTRACT

This research tries to determine and examine the psychosocial problems of the non-European asylum seekers who wait in Turkey to go to a third country. Population of this survey model research is constituted by 506 asylum seekers who live in Ankara, Konya, Karaman, Isparta and Burdur and wait to go to a third country between 20 March and 20 June 2001. The study indicates that the asylum seekers experience psychosocial problems to a great extent and try to cope with them by themselves. It appears that the asylum seekers heavily need protective and rehabilitative psychosocial support services.

Key Words: *Asylum seeking, psychosocial problems of asylum seekers, psychosocial health*

TÜRKİYE'DEKİ SİĞINMACILARIN PSİKOSOSYAL SAĞLIĞI

Psychosocial Health of Asylum Seekers in Turkey

Arş. Gör. Sema BUZ*

* Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Sosyal Hizmet
Bölümü

GİRİŞ

Sığınmacılar, çeşitli nedenlerle baskı gören ve kendi ülkesinde yaşayamaz hale gelerek ülkesini terk etmek zorunda kalan ve öncelikli amaçları yaşamlarına yönelik bir tehdidin olmadığı güvenli bir ortamda yaşamını devam ettirmek olan kişilerdir. Özellikle Ortadoğu'dan gelen sığınmacılar Türkiye'ye ya sığınmakta ya da transit geçiş yapmak için uğramaktadırlar*. Kitlese sığınmacı akınlarında, sığınmacıların pek çok gereksinimleri kamplarda örgütlü bir şekilde karşılanırken, bu çalışmanın konusunu oluşturan bireysel sığınmacılar, sorunlarını kendi başlarına çözmeye çalışmaktadır. Bu sürece, sığınmacıların bekleme sürecinde yaşadıkları belirsizlikler ve gelecekle ilgili kaygılar da eklenince, bireysel boyutta uyumsuzluk yaratan pek çok psikososyal sorun ortaya çıkmaktadır.

İnsanların sığınmacı olmasına yol açan politik, ekonomik, savaştan kaynaklı, çevresel birtakım nedenler bulunmaktadır (Ferris, 1998: 35-37; Hakovirta, 1993: 37-40; Zolberg ve diğ., 1989: 22; Nobel, 1992: 16-17; Muzenda, 1995: 51-55). Sığınma isteme bu nedenlerden biri ya da

birden fazlasının bir arada bulunması durumunda gerçekleşmektedir.

Yukarıda sayılan bu nedenlerle kişiler kendi ülkesinden ayrılarak yeni bir ülkeye gelmekte ve yeni bir yaşama başlamaktadır. Bu yeni yaşam sığınmacının kendi ülkesindeki koşullardan kopuşu ve geline ülkesindeki koşullarla birlikte değerlendirildiğinde sığınmacıların yaşamında köklü birtakım değişikliklerin meydana geldiği görülmektedir. Bu değişiklikler hem birey açısından hem de içinde bulunduğu aile açısından söz konusudur. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) sığınmacı gruplarının aile yaşamlarında birtakım ortak özelliklerin bulunduğunu ifade etmektedir. Bunlar:

- Aile üyelerinden ayrılma,
- Yakın kişilerin kaybı,
- Finansal, sosyal, fiziksel ve eğitimsel koşulların değişimi,
- Aileyi geçindiren, ev kadını gibi sığınma öncesi rollerin kaybı ya da değişimi,
- Sosyal desteğin kaybı,
- Alışkanlıklar, gelenekler, dini rehberlik gibi normlarda sığınmadan sonra meydana gelen değişim,
- Evlilik, doğum ve çocuk yetiştirme gibi aile yaşamıyla ilgili gelenekleri devam ettirmede güçlükler,

*Ülkemizde bulunan sığınmacıların çoğunu, Avrupa dışı olarak tabir edilen ülkelerden gelenler oluşturmaktadır. Bu kişilerin Türkiye'ye sığınmaları 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ve 1967 tarihli New York Protokolü'ne Türkiye'nin koyduğu coğrafi çekince nedeniyle ancak geçici olarak olanaklıdır.

- Çocukların eğitimi, tıbbi bakım ve sağlıklı bir beslenmeyi içeren, ailenin gereksinimlerini karşılayacak finansal yeterliliğin kaybedilmiş olması,
- Yardım almaya başlamayla birlikte alışılmadık bağımlılık,
- Ev sahibi hükümetin istihdam konusundaki kısıtlamalarından dolayı iş yaşamına katılımında güçsüzlük/yetersizlik,
- Evde boş, işsiz oturmak,
- Yeni yıkımlar, sağlık bakımında yeni sistemleri kabul etmek zorunda kalmak (Lobo, 1993: 2-3). Bu faktörlerin her biri sığınmacıların kendi ülkelerini bırakıp tanımadıkları bir ülkeye gelmek zorunda kalmaları, eski yaşamlarında sahip oldukları konum ve kaynakları yitirmeleri ile bağlantılıdır. Gelineen ülkede sığınmacılar için var olan sosyal refah düzenlemelerindeki kısıtlamalar da sığınmacıların yeni ülkedeki yaşamını olumsuz etkilemektedir. Bu durumda sığınma öncesi ve sığınma sonrası sürecin olumsuzluklarının birleşiminin sığınmacı gruplarında aile yaşamını etkilediği görülmektedir.

Türkiye açısından durum değerlendirildiğinde Türkiye'deki sığınmacı gruplarının ortalama kalış süresi 1-3 yıl arasında değişmektedir. Yukarıda

bahsedilen özelliklerin ve olumsuz koşulların bu süreyle paralel olarak arttığı düşünülmektedir. Bekleme sürecinde temel gereksinimlerin yanı sıra sığınmacıların birtakım psikososyal sorunlar da yaşadıkları düşünülmektedir. Bu sorunların neler olduğunun anlaşılması, gereksinimlerin karşılanması ve konuyla ilgili müdahalelerin planlanması boyutunda büyük önem taşımaktadır.

Sığınmacıların Yaşadıkları Psikososyal Sorunlar

Sığınmacıların kendi ülkelerinde birtakım sorunlarla karşı karşıya kalması nedeniyle ülkelerinden zorunlu olarak ayrıldıkları kabul edilmektedir. Bu süreçte, baskı yaratan ve ülkeyi terk etmeye yol açan bu sorunlar kişi üzerinde olumsuz etkiler bırakmakta ve buna kaçış sırasında yaşanan olumsuz deneyim ve travmalar da eklenmekte, sığınılan ülkedeki yeterli olmayan gündelik yaşam koşulları, uyum sorunları ve gelecek konusundaki belirsizliklerle birleşmektedir. Böylece çözümü farklı disiplinlerin müdahalesini gerektiren bir kriz durumu ortaya çıkmaktadır.

Sığınmacılar, sığınma ararken çoklu travmalar ile karşılaşabilmektedirler. Bu travmalar yabancı olma deneyimine eklenince bir ülkede yeniden yerleşimin başarılmasını önemli ölçüde sınırlandırabilir. Bir sığınmacı, sürgün edilme, aile ve sevdiklerinden ayrı kalma, belirsizlik, korku, gözetil-

na alınma ve sorgulanma gibi durumlarla karşılaşabilmektedir. Yeni ülkedeki yalıtılmışlık, sığınmacılara ilişkin kendi ülkelerine bilgi sağlayan ajan oldukları konusundaki şüpheler de sığınmacıları olumsuz etkilemektedir (Turner, 1995: 63).

Sığınmacılar ilk geldiklerinde kaçmalarına neden olan durumlar yüzünden travmatize olmuşlardır ve eğer gözümlüne alınmışlarsa bu durum onların tıbbi, sosyal, psikolojik ve kültürel açılarından problemlerini arttırmaktadır (Editorial America, 1999: 2).

Sığınmacı olmak, başlı başına bir dizi psikososyal sorunlar yaşamak demektir. Genellikle sığınmacı ailelerinde göçü önce erkekler planlamakta, kadın ve çocuklar erkeğin kararına uymak zorunda kalmaktadır. Sığınma talebinin yarattığı belirsizlik, olumsuz ve güç koşullar, aile içinde çekişme, anlaşmazlık ve giderek aile içi şiddete sebep olabilmektedir (Yalazan ve diğ., 2002: 91).

Sığınmacıların psikososyal sorunları büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Genelde anksiyete, mutsuzluk, depresyon, akut ve kronik psikoz, alkol kullanımı, somatizasyon, uyku düzensizliği, kolay sinirlenme, ağlama ya da çaresizlik hissi, bir şeyi anlamak ve hatırlamak için birçok kez tekrar etme, dikkat dağınıklığı gibi durumlar sığınmacılarda yaygın bir biçimde gözlenmektedir (Rado, 1997: 31; Summerfield, 1991: 36;

Bülbül, 1998: 9; Dünya Sağlık Örgütü, 1996: 18). Özellikle sığınmacı çocuklar, büyük oranda psikopatoloji yaşamaktadırlar. Bunlar psikolojik gelişim güçlükleri, post travmatik stres bozukluğu, depresyon, duygusal bozukluklar, korku ve ayrı kalmaktan kaynaklı anksiyete semptomları, somatik semptomlar şeklindedir (Hodes, 1998: 22).

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı ülkemize sığınmış ve üçüncü bir ülkeye gitmeyi bekleyen sığınmacıların yaşadıkları psikososyal sorunların neler olduğunu belirlemek ve bu sorunları Türkiye koşullarında ve literatür bilgisi çerçevesinde irdeleyebilmektir.

Çalışmanın Yöntemi

Araştırma, tarama modelinde tasarlanmıştır. Araştırmada sığınmacıların psikososyal sorunlarını belirlemek üzere araştırmacı tarafından geliştirilen görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu Türkçe, Arapça ve Farsça dillerinde hazırlanmış ve yüz yüze görüşmeler yoluyla kullanılmıştır. Araştırmanın genel evrenini 2001 yılı içinde Türkiye'de iken sığınma talebinde bulunan Avrupa dışındaki ülkelerden gelen sığınmacılar oluşturmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin 2001 yılı verilerine göre ülkemizde çeşitli illerde yaşayan ve sığınma başvurusunda bulunan vaka sayısı 2658 ve

toplam sığınmacı sayısı ise 5041 olarak ifade edilmektedir (UNHCR, 2001: 3). Ancak bu kişilerin Türkiye'nin yaklaşık 26 ilinde yaşadıkları göz önüne alındığında her ille gitmenin, çalışmanın süresi ve araştırmanın zaman ve maddi olanakları ölçüsünde mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Bunun üzerine araştırma grubunu, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin Ankara Ofisi'ne sığınma istemiyle başvuran ve Türkiye'de bekleyen, Avrupa ülkeleri dışındaki ülkelerden gelen okuma yazma bilen sığınmacılar oluşturmuştur.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin Konya, Karaman, Isparta ve Burdur illerindeki sığınmacıların yaşadıkları sorunları öğrenmek ve çözmek amaçlı "misyonlarına" katılma fırsatını araştırmacıya sağlaması ve araştırmacının İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü'nden izin alması üzerine, bu illere gidilerek görüşme formu sığınmacılara uygulanmıştır. Böylece araştırma grubunu 2001 yılında Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Ankara Ofisine sığınma istemiyle başvuran, Avrupa dışındaki ülkelerden gelen ve Ankara başta olmak üzere Konya, Karaman, Isparta ve Burdur illerinde ikamet eden ve başvurularının sonuçlanmasının bekleyen okuma yazma bilen sığınmacılardan 20 Mart-20 Haziran tarihleri arasında görüşülenler oluşturmuştur.

Bunlar içinde toplam 506 sığınmacıya ulaşılmıştır. Bu sığınmacıların illere göre dağılımı şu şekildedir:

BULGULAR

Sığınmacıların psikososyal sağlıklarına ilişkin bulgular, psikolojik olarak kendilerini kötü hissettiklerinde ne yaptıkları ve yaşadıkları psikososyal sorunların neler olduğunu içermektedir.

Çizelge 1: Veri Toplama İçin Gidilen İllerdeki Mevcut ve Ulaşılan Sığınmacı Sayıları

İller	Mevcut sığınmacı sayısı	Ulaşılan sığınmacı sayısı
Ankara	383	209
Konya	216	111
Karaman	78	58
Isparta	60	49
Burdur	206	79
Toplam	943	506

(Asylum Applications, 2001: 2-3).

Çizelge 2: Sığınmacıların Psikolojik Olarak Kendilerini Kötü Hissettiklerinde Nasıl Baş Etdikleri

Baş etme yolları (n=457)	Sayı	%
Sorunlarını kendisi çözmeye çalışma	263	57.5
Ailesinden destek alma	108	23.6
Kendini güçsüz hissettiği için yardım alma	51	11.2
Sorunları yokmuş gibi davranma/içine alma	35	7.7
Toplam	457	100.0

Psikolojik olarak kendini kötü hissettiğinde sorunlarını kendisi çözmeye çalışan sığınmacıların oranının % 57.5 olması, sığınmacıların profesyonel psikososyal destek hizmetlerine ulaşamadıklarının önemli bir göstergesidir.

Çizelge 3: Sığınmacıların Psikososyal Sorunları

Yaşanan sorunlar (n=501)	Sayı	Genel %	Toplam %
Eski arkadaşlık ilişkilerini özleme	350	69.9	6.0
Evini ve mahallesini özleme	335	66.9	5.8
Maddi durum burada kötüleştiği için uyumda zorlanma	322	64.3	5.5
Ülkeler farklı olduğu için uyumda zorlanma	320	63.9	5.5
Gelecekte iyi bir yaşantısının olacağını düşünmemeye	316	63.1	5.4
Sorunlarını çözme konusunda kendini güçsüz hissetme	310	61.9	5.3
Ailesiyle sadece sığınma konusunda konuşma	299	59.7	5.1
İnsanlarla yeni ilişkiler kurma konusunda güçlük yaşama	293	58.5	5.0
Sığınma talebinin kabul edilmemesinden korkma	291	58.1	5.0
Ülkesini ve oradaki düzenini özleme	290	57.9	5.0
Türkçe bilmediği için kendini ifade etmekte zorlanma	288	57.5	4.9

Kültür farklılığı yaşama	287	57.3	4.9
Kendini yalnız hissetme	285	56.9	4.9
Yaptığı hiçbir şeyden zevk alamama	282	56.3	4.8
Türkçe bilmediği için insanları anlamakta zorlanma	277	55.3	4.8
Gelecek konusunda oldukça karamsar olma	177	35.3	3.0
Sığınma sürecinden en çok çocuklarının olumsuz etkilenmesi	168	33.5	2.9
Gideceği ülkeye uyum sağlayamamaktan korkma	163	32.5	2.8
Sığınma sürecinden en çok eşinin olumsuz etkilenmesi	160	31.9	2.7
Kendini değersiz ve işe yaramaz hissetme	150	29.9	2.6
Ailesiyle sorunlarını rahatlıkla konuşamama	143	28.5	2.5
İnsanlara karşı tahammülsüz olmaya başlama	118	23.6	2.0
İnsanlara çok kaba davranmaya başlama	104	20.8	1.8
İntiharı düşünme	96	19.2	1.6
Toplam	5824	1162.5	100.0

Bu sorunlar incelendiğinde en çok yaşandığı ifade edilen sorun % 69.9 ile eski arkadaşlık ilişkilerini özlemektir. Ardından % 66.9 ile evini ve mahallesini özleme gelmektedir. Bu sorunlar, insanların bildikleri ve alıştıkları kendi çevrelerinden ayrılmaları ve dilini ve kültürünü bilmedikleri bir

ülkeye gitmeleri ile ortaya çıkan eski yaşamlarına duyulan özlemle ilişkili görünmektedir. Eski konumlara, ilişkilere duyulan yoğun özlem, ülkemizdeki olumsuz koşullarla birleştiğinde kişi için yeni duruma uyum açısından sorun yaratabilmektedir.

Ülkesinde maddi durumu iyiye buraya kötüleştiği için uyum yapmada zorlananların oranı % 64.3'tür. Bu sorun aslında gelirle bağlantılı olarak yaşamın tüm alanlarında bir uyumsuzluğu beraberinde getirmektedir. Maddi durumu iyi iken, bir anda bu alanda sorunlar yaşama nedeniyle, sığınmacının uyum yapması gereken alanlar çoğalmaktadır. Kendi ülkesinde örneğin maddi durumu iyi olduğu için beslenme ve barınma sorunu olmayan kişi, ülkemizde başta bu sorunlar olmak üzere pek çok yeni sorunla baş etmeye çalışacaktır.

Diğer bir genel psikososyal sorun % 63.9 oranında ülkeler farklı olduğu için uyumda zorlanmadır. Ülkelerin sosyo-kültürel yapılarındaki farklılıklar, kişilerin yeni bir ülkeye uyumlarını ve dolayısıyla psikososyal sağlıklarını etkileyen bir durumdur.

Geleceğe dair iyi bir yaşantısının olmayacağını düşünenlerin oranının % 63.1 olması, sığınmacıların gelecek konusundaki kaygılarını göstermektedir. Sığınma başvurusunun kabul edilip edilmeyeceğinden başlayan bu kaygılar, kabul edilme ve

üçüncü bir ülkeye gitmenin kesinleşmesi üzerine bekleme süresi, gidilecek olan ülkeye uyum sağlama ve farklı bir toplumda yabancı olarak varlığını sürdürmeye çalışmak gibi gelecekle ilgili kaygı ve olumsuzluklarla birleşmekte ve bu durum geleceğe dair iyi bir yaşantısı olmayacağı yönünde bir düşünce yaratmaktadır.

Sorunlarını çözme konusunda sığınmacıların % 61.9'u kendini güçsüz hissetmektedir. Bu durum temelde sığınmacı olmak ile doğrudan ilişkilidir. Özellikle yabancı bir ülkede bulunmak, sorunlarını çözebilecek yeterli kaynak ve araçlara sahip olmamak, sığınma sürecinin güçle ilgili kapasiteyi olumsuz etkilemesinin bu duygunun oluşumunda etkili olduğu düşünülmektedir.

Ailesiyle sadece sığınma konusunda konuştuğunu belirten sığınmacılar % 59.7 oranındadır. Sığınmacı ailelerinde konuşulan temel konular sığınma başvurularının kabul edilip edilmeyeceği, edilecekse bunun zamanı, hangi ülkeye gidecekleri gibi konulardır. Yine sığınma konusuyla bağlantılı diğer bir bulgu sığınma talebinin kabul edilmeme korkusu olarak ortaya çıkmıştır. Sığınma talebinin kabul edilmemesinden korkanların oranı % 58.1'dir. Bu durum temelde gelecek konusu ile ilgilidir. Sığınmacıların geliş amacı farklı bir ülkeye gitmek olduğundan, bu taleplerinin kabul edilmeyeceği yönündeki korkular, sığınmacı için güçlükler

yaratmaktadır. Sığınma konusunun sığınmacılar için çok önemli olduğu görülmektedir.

İnsanlarla yeni ilişkiler kurmakta güçlük çekenlerin oranı % 58.5'tir. Sığınmacılar, kendi ülkelerinden ayrılarak ülkemize gelmişlerdir ve üçüncü bir ülkeye gitmeyi beklemektedirler. Bu süreçte, Türkiye'de yabancı olarak bulunma, ülkenin dilini ve kendilerine karşı tutumların ne olacağını bilememe gibi nedenlerden dolayı, sığınmacıların yeni ilişkiler kurmakta güçlük çektikleri düşünülmektedir.

Ülkesi ve oradaki düzenini özleyenler % 57.9 oranındadır. Bekleme sürecinde sığınmacılar için yaşamın belirsizliklerle dolu olması, Türkiye'de geçici olarak bulunmaları, yaşamları üzerindeki kontrollerinin azalması, ülkelere ve oradaki yaşamlarına özlemi arttırmaktadır.

Türkçe bilmemeyle bağlantılı sorunlar da yaşanmaktadır. Türkçe bilmediği için kendini ifade etmede zorlananlar % 57.5 ve insanları anlamakta zorlananlar % 55.3 oranındadır. Bu durum sığınmacıların psikososyal sağlıklarını doğrudan etkilemektedir.

Kültür farklılığı yaşadığı için uyumda zorlananlar % 57.3 oranındadır. İnsanlararası ilişkilerin kültürlere göre farklılaşması, yeni ilişkiler kurabilme önünde engel olarak durmaktadır.

Kendini yalnız hissedenlerin % 56.9 oranında olması, kişinin kendi yaşamındaki ilişkilerini ve bu ilişkiler içindeki konumuna ait algısı ve toplumdaki yabancılara karşı tutum ve süreçlerle ilişkili görünmektedir. Sığınmacı ülkesini çeşitli nedenlerle yalnız ya da ailesi ile birlikte terk etmiş olabilir. Kişinin yalnız olarak terk ettiği durumlarda eskiye olan özlem, kişinin ülkesinde bıraktığı kişilere özlemle birleşince sığınmacının psikososyal sağlığı da etkilemektedir. Sığınmacının yanında aile, akraba, arkadaş gibi sosyal destek sistemlerinin olmamasından ya da Türkiye'de iseler de benzer koşullardan dolayı birbirlerine yardım edebilecek güçte olmamalarından dolayı kişiler kendini yalnız hissedebilmektedir. Ayrıca toplum sığınmacılara karşı dışlayan ve yok sayan bir bakış açısına sahipse, sığınmacılar bu durumda daha çok yalnızlığa itilmektedir. Sığınmacı toplumunda var olan destek ve dayanışma ise sınırlı kalabilmekte ve bu durum kişilerin yalnızlık hissini arttırmaktadır.

Yaptığı hiçbir şeyden zevk alamadığını belirten sığınmacılar % 56.3 oranındadır. Bu durumun, sığınmacıların ülkemizde yaşadıkları karmaşık ve çok boyutlu sorunlarla bağlantılı olduğu düşünülmektedir.

Sığınmacıların % 35.3'ü geleceği konusunda oldukça karamsar olduğunu belirtmiştir. Bu karamsarlık, temelde sığınma başvurularının ka-

bul edilip edilmeyeceği konusunda başlamakta ve üçüncü ülkede kendisini nelerin beklediğini bilememe ve uyum sağlama konusundaki endişelerini içermektedir.

Evli/dul sığınmacılar içinde sığınma sürecinden en çok çocuklarının olumsuz etkilendiğini belirtenler % 33.5 ve en çok eşinin etkilendiğini belirtenler % 31.9 oranındadır. Bu oranlar aile içindeki bireylerin sığınmacılık deneyimlerinden etkilenme farklılıkları hakkında bir fikir vermektedir. Tüm sığınmacı grupları içinde en incinebilir durumdakiler çocuk ve kadın sığınmacılardır ve etkilenme dereceleri ile bağlantılı olarak daha çok sorun yaşayabilecekleri düşünülmektedir.

Sığınmacıların % 32.5'inin gidilecek ülkeye uyum sağlayamamaktan korktuğu bulunmuştur. Bu durumun gidilecek ülkenin dilini öğrenmede güçlük yaşama, ilişki kurma konusunda sorunlar yaşayabileceğini düşünme ve istedikleri gibi bir yaşam kuramayabileceklerini düşünmeleriyle ilişkili olduğu tahmin edilmektedir.

Ülkesindeki konumlarında daha etkin, üretken bireyler iken, ülkemizde oturup sığınma başvurularının sonuçlanmasını bekleyen sığınmacılar içinde kendini değersiz ve işe yaramaz hissedenler % 29.9 oranındadır.

Ailesiyle sorunlarını rahatlıkla konuşamadığını belirten sığınmacılar %

28.5 oranındadır. Bu durum da sığınmacılık süreci açısından değişen ilişki ve iletişim kalıplarından kaynaklanmaktadır. Özellikle yoksulluk, baskı, bekleme süreci ve bunun yarattığı sorunlar yüzünden aileler çözülmekte ve ilişkilerde problemler yaşanmaktadır (Yalazan ve diğ., 2002: 37).

İnsanlara karşı tahammülsüz olmaya başladığını belirtenler % 23.6 ve insanlara karşı kaba davranmaya başladığını belirten sığınmacılar % 20.8 oranındadır. Sığınmacılık süreci, başlı başına bir dizi sorunlar içerdiğinden bu süreçte, insanlara karşı davranışlarda kişilerin farklı davranış örüntüleri sergiledikleri görülmektedir.

Daha önce bahsedilen tüm sorunlarla karşılaşan sığınmacıların intiharı düşünme oranı %19.2'dir. Bu oran, intihar riski taşıyan sığınmacı grubunun psikososyal hizmetlere gereksinim duyduğunu gösteren önemli bir bulgudur.

Tartışma

Sığınmacılar ülkesinden ayrılmak zorunda kalmanın ve yeni bir ülkede yabancı olarak bulunmanın getirdiği güçlüklerden dolayı psikososyal hizmetlere büyük gereksinim duymaktadırlar. Dil bilmeme, kültürel farklar, sınırlı sosyal refah olanakları, haklarını kullanma konusunda bilgi eksikliği yaşamaktadırlar. Dolayısıyla

gereksinim duydukları psikososyal destek hizmetlerinin oluşturulması konusu büyük önem taşımaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre sığınmacıların psikososyal sorunları bekleme sürecinde yaşanan kaygılar ve sürenin uzunluğu ile bağlantılıdır. En genelde bu grup, Padilla'ya (1997: 601-603) göre ekonomik yönden de dezavantajlı olduğundan, acil olarak barınak, yiyecek ve giyim gibi temel gereksinimlerinin karşılanması, yardım eğitimi ve dil öğrenme gibi gereksinimleri bulunmaktadır. Bu gereksinimlerin karşılanamaması ya da bu konuda yaşanan güçlükler sığınmacıların psikososyal sağlık durumlarına doğrudan etkide bulunmaktadır.

Turner'e (1995: 63) göre sığınma sürecindeki çoklu travmalar, yeni bir ülkeye uyum ve sığınma başvurularının nasıl sonuçlanacağı yönündeki belirsizlik ve kaygılar gündelik yaşamdaki sorunlarla birleşince sığınmacıların psikolojik olarak kendilerini kötü hissettikleri durumlar artmaktadır. Bu sorunları kendi başına çözmeye çalışmaktadırlar. Ancak bu baskılar, kişinin tahmininin çok ötesinde ve profesyonel yardım gerektiren gereksinimlerle bağlantılı olduğu için, sorunların çözümünde başarısızlık deneyimleri ve baş edememe durumları görülebilmektedir. Psikolojik olarak kendilerini kötü hisseden sığınmacıların yarısından fazlasının (% 57.5) kendi başına bunu çözme-

ye çalışması, sığınmacılara yönelik psikososyal hizmetlerin önemine işaret etmektedir.

Türkçe bilmediği için kendini ve sorunlarını ifade etmekte zorlananların % 57.5 oranında olması Fassil'in (2000: 12) dil bilmeme durumunda kompleks sağlık ve sosyal problemleri açıklamanın mümkün olmayışı bilgisiyyle tutarlılık göstermektedir. Türkçe bilmemenin, psikososyal sağlık problemlerinin hem ifade edilmesinde hem de çözümünde engel yarattığı düşünülmektedir.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, ülkemizde bekledikleri süreçte psikososyal sorunlar yaşadığını belirten sığınmacılar % 99 oranındadır. Sığınmacıların psikososyal sağlıklarına ilişkin olarak öncelikle ülkelerinde bırakmak zorunda kaldıkları yaşam ve ilişki örüntülerine olan özlem ve ardından ülkemizde farklı olarak gördükleri yapılara uyum sağlama çabalarının yarattığı gerilim bir arada bulunmaktadır. Buna üçüncü bir ülkeye gitme konusundaki belirsizlikler de eklenince sığınmacıların psikososyal sağlıklarının bu durumdan olumsuz etkilendiğini görmek mümkündür.

Sonuç ve Öneriler

Sığınmacıların yaşadıkları psikososyal sorunların kendi ülkelerinde bıraktıkları sosyal, kültürel birtakım yapılarla büyük ölçüde ilişkili olduğu

görülmektedir. Bunlara ilişkin bir düzenleme yapmak mümkün olmadığına göre, Türkiye'deki bekleme sürecinde sığınmacıların yaşadıkları psikososyal sorunları çözmek büyük önem taşımaktadır. Özellikle bu alanda çalışan resmi/gönüllü, ulusal ve uluslararası kurumların, sığınmacıların psikososyal sağlıklarına vurgu yapan hizmetlere öncelik vermesi gerekmektedir. Bu anlamda Türkiye'de bu konuda hizmet veren birkaç proje bulunmaktadır. Sığınmacıların yaşadıkları illerde bulunan devlet hastaneleri yanında, varsa o ildeki üniversiteler ve sosyal hizmet kuruluşları ile iletişime geçilerek psikososyal hizmetlerin yer aldığı bir yapılanmanın ulusal düzeyde oluşturulması gerekmektedir.

Sığınmacılar özellikle bir ülkeye yeni geldiklerinde kendi ülkelerindeki sosyal destek sistemlerini (aile, arkadaş çevresi) kaybederler. İlk dönemdeki travma ve yeni yaşantı deneyimleri ile tek başına baş etmeye çalışan sığınmacılar, psikososyal stresle yüz yüze gelirler. Bu dönemde kendi etnik toplumlarından kişilerle bir arada olabilmeleri, ruh sağlığı hizmetlerinin onların dillerini ve duyarlılıklarını da içerecek şekilde organize edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Bu yapılanma içinde psikososyal alanda çalışan profesyonel meslek elemanlarının oluşturduğu ekiplere gereksinim bulunmaktadır. Bu ekip-

te, psikiyatrist, psikolog, sosyal hizmet uzmanı gibi profesyonellerin olması gerekmektedir. Ancak farklı disiplinlerin bir arada bulunduğu böyle bir yaklaşım doğrultusunda karmaşık ve çok boyutlu sorunları olan sığınmacıların sorunlarını çözmelerine yardımcı olmak mümkün hale gelebilir.

Sığınmacıların kendi ülkelerinde ve kaçış sırasında yaşadıkları travmatik deneyimler, baş etmekte zorlandıkları bir süreci de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle bekleme sürecinde tedavi edici ruh sağlığı hizmetleri kadar, koruyucu ruh sağlığı hizmetlerine de öncelik verilmesi gerekmektedir. Sığınmacıların % 20'ye yakınının "intiharı düşündüğüm oluyor" bulgusu da bu hizmet alanına öncelik verilmesini gerekli kılmaktadır. Koruyucu/önleyici ruh sağlığı hizmetlerinin yürütüldüğü ruh sağlığı dispanseri ve merkezlerden sığınmacıların yararlanması sağlamak, sorunların kronik hale gelmesinin önlenmesi anlamında büyük önem taşımaktadır.

Sığınmacıların dil bilmemelerinin kendini ifade ve ilişki kurmakta etkisi göz önüne alındığında tercümanlık hizmetleri büyük önem taşımaktadır. Psikososyal hizmet sisteminin oluşturulması sırasında kültür ve dile duyarlı tercümanlık büyük önem taşımaktadır. Psikososyal çalışmalar sığınmacıların kendini yeniden güçlü hissetmesine odaklanmalı ve sığın-

macıların güçlendirilmesi öncelikli odak olmalıdır.

Sığınma bir insan hakkıdır ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 14. Maddesi bu hakka işaret etmektedir. Ülkelerin, kendilerine sığınan yabancılara kendi vatandaşlarına sundukları hizmetlerden asgari düzeyde de olsa yararlandırma yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu nedenle Türkiye'de bekleme sürecinde olan sığınmacılara yönelik koruyucu/önleyici, iyileştirici, destekleyici ve geliştirici psikososyal hizmetlerin yapılandırılması gerekmektedir. Bu durum yasal düzenlemeler, kurumsal değişimler ve sığınmacıların özgün karakteristiklerinin dikkate alındığı kapsamlı bir yapının oluşumunu gerektirmektedir. Böyle bir yapının oluşturulması, sığınmacılara yönelik psikososyal hizmetler açısından büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Bülbül, S. (1998) "Mülteci Ve Sığınmacıların Sağlık Sorunları", *Umuda Doğru Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Dergisi*, 2 (5)

Dünya Sağlık Örgütü. (1996) *Mültecilerin Akıl Sağlığı*, Cenevre.

Editorial. (1999) "The Crime of Seeking Asylum", *America*, April 12.02.2002

<<http://www.web6.infotrac.galegroup.com/itw/infomark>>

Fassil, Y. (2000) "Looking After The Health of Refugees", *British Medical Journal*, 1 (321) 21.02.2001

<<http://www.web6.infotrac.galegroup.com/itw/infomark>>

Ferris, G. E. (1998) *Uprooted Refugees and Forced Migrants*, New York, Friendship.

Hakovirta, H. (1993) "The Global Refugee Problem: A Model and its Application", *International Political Science Review*, 14 (1) 35-57.

Hodes, M. (1998) "Refugee Children May Need a lot of Psychiatric Help", *British Medical Journal*, 316 (7134) 14.03.2001

<<http://www.web6.infotrac.galegroup.com/itw/infomark>>

Lobo, M. (1993) "The Plight of Refugees", *World Health*, 46 (6) 22.03.2001

<<http://www.web6.infotrac.galegroup.com/itw/infomark>>

Muzenda, N. T. (1995) "The Role of Social and Economic Factors and Natural Disasters in Forced Population Displacement in Africa", *International Journal of Refugee Law Special Issue*, 51-55.

Nobel, P. (1992) "Blurred Vision in The Rich World and Violations of Human Rights-a Critical Assessment of The Human Rights and Refugee Linkage", *United Nations Bulletin of Human Rights*, 91 (1)

Padilla, C. Y. (1997) "Immigrant Policy: Issues for Social Work Practice", *Social Work*, 42 (6)

Rado, T. (1997) "Psychoreactive Depression: Refugees and Alcohol Abuse", *Migration World Magazine*, 25 (5) 14.03.2001 <<http://www.web6.infotrac.galegroup.com/itw/infomark>>

Summerfield, D. (1991) "Mental Health of Refugees and Displaced Person", *The Lancet*, 338 (8777) 25.01.2001 <<http://www.web6.infotrac.galegroup.com/itw/infomark>>

Turner, S. (1995) "Torture, Refugee and Trust", Valentine, D. ve J.C. Knudsen. (ed)

Mistrusting Refugees, USA, University Of California Press.

UNHCR. (2001) "Asylum Applications", Ankara.

Yalazan, İ., N. Şahin, N. Ceylan. (2002) "Mülteci Hakları ve Sosyal Hizmetler Çalışma Grubu Raporu", Karataş, K. (ed) *Değişen Türkiye'de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler Konferansı*, Ankara, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını, No: 6.

Zolberg, R., S. Aristide, A. Suhrke, S. Aguayo. (1989) *Escape From Violence: Conflict and The Refugee Crises in The Developing World*, New York, Oxford University.